

jisini hayret ve hayranlık dolu ifadelerle anlatmıştır. Tarikatın Ortadoğu'daki en meşhur tekkesi ise müridi Muhammed Hâşimî'nin Şam'da kurduğu tekke-dir. Aleviyye, daha onun sağlığında Şam, Yafa, Gazze, Falûye, Aden, Addisababa, Marsilya, Paris, Lahey ve Cardiff'te teşkilâtını kurmuş, bu halkayı Yemenli müridler daha sonra Liverpool, Hull, South Shields ve Birmingham'a kadar genişletmişlerdir. Bugün Arabistan'dan İngiltere'ye, Ortadoğu'dan Amerika'ya kadar uzanan geniş bir alanda Aleviyye'ye mensup dervişlere rastlamak mümkündür.

Ahmed el-Alevî içinde yaşadığı toplumdan zaman zaman tepki görmüş, halkı ipnotize etmek, dinî hayatı bid'at ve hurafeler içine gömmekle suçlanmıştır. Şazeliyye'nin diğer kollarına mensup süfîler arasında da onu tenkit edenler çıkmış, fakat bütün bunlar etrafındaki insanların her gün biraz daha çoğalmasına engel olamamıştır. İri taneli doksan dokuzluk tesbihleri boyunlarına asarak gezen Aleviyye mensuplarının Cezayir'de Fransızlar'a karşı verilen bağımsızlık mücadelesinde büyük hizmetleri geçmiştir.

Aleviyye'nin âdâb ve erkânında zikir ve halvet çok önemlidir. Toplu zikir cehrî (sesli) ve kıyâmî-kuûdî (ayakta ve oturarak) yapılır. Halvetteki mürid kırk gün boyunca ibadet ve zikirle meşgul olur, oruç tutar. Yetmiş beş bin defa kelime-i tevhid tekrar edildikten sonra ism-i celâl zikrine geçilir. Sondaki "...âh" hecesi nefes tükeninceye kadar uzatılır. Ahmed el-Alevî'nin tarikat silsilesi, Ebû'l-Yezâ Mehâcî, Kaddûr el-Vekîlî, Muhammed b. Hatîb el-Bûzîdî vasıtasıyla Derkâviyye tarikatının kurucusu Ahmed ed-Derkâvî'ye ulaşır.

Ahmed el-Alevî hakkında kaleme alınan en güzel eser, ölümünden dört yıl sonra Fransa'da onun müridleriyle karşılaşan Martin Lings'in (Ebû Bekir Sirâceddin) yazdığı *A Moslem Saint of the Twentieth Century* (London 1961) adlı kitaptır. Eser müellifi tarafından Fransızca'ya (*Un Saint musulman vingtième siècle, Le Cheikh Ahmad al-'Alawî*, Paris 1967), ayrıca Arapça'ya (*eş-Şeyh Ahmed el-'Alevî*, trc. Muhammed İsmâil el-Mevâfî, Beyrut 1973) ve Türkçe'ye de (*Yirminci Yüzyılda Bir Veli*, trc. U. Uyan—B. Şahin, İstanbul 1982) tercüme edilmiştir.

Bazı Eserleri. 1. *el-Minehul-ı-Kuddûsiyye fî şerhi'l-Mürşidi'l-mu'în bi-tırîkî's-şûfiyye*. İbn Âşir el-Fâsî'nin el-

Mürşidü'l-mu'în adlı eserine yaptığı şerhtir. 2. *Devhatü'l-esrâr fî ma'na's-şalâti 'ale'n-Nebiyi'l-muhtâr*. 1917 yılında kaleme alınmıştır. 3. *ed-Divân*. İlk defa 1921 yılında yayımlanan bu eserin, müellifin *Lübâbü'l-'ilm fî sûreti'n-Necm*, *Minehul-ı-Kuddûsiyye* ve *Un-mûzecül-ferîd* adlı eserleriyle birlikte yapılmış bir başka neşri de vardır (Dimaşk 1963). 4. *el-Kavlül-ma'rûf fi'r-reddi 'alâ men enkere't-taşavvuf*. İlk defa 1920 yılında yayımlanmıştır. 5. *Al-lâh: el-Kavlül-mu'îmed fî meşrûtiyyeti'z-zikri bi'l-ismi'l-müfred*. Müellifin bu eserini 1927 yılında telif ettiği bilinmektedir (diğer eserleri için bk. *Yirminci Yüzyılda Bir Veli*, s. 287 vd.).

BİBLİYOGRAFYA :

Ziriklî, *el-A'lam*, I, 243; Abdülkâdir İsâ, *el-Hakâ'ik 'ani't-taşavvuf*, Halep 1956; M. Lings, *Un Saint musulman du vingtième siècle, Le Cheikh Ahmad al-'Alawî*, Paris 1967; a.e. (trc. U. Uyan—B. Şahin: *Yirminci Yüzyılda Bir Veli*), İstanbul 1982; a.mlf., "İbn 'Alîwa", *El*² (Fr.), III, 722-724; A. Merad, *Le réformisme musulman en Algérie*, Paris 1967; Semîh Âtîf ez-Zeyn, *eş-Şûfiyye 'inde nazari'l-İslâm*, Kahire 1405/1985, s. 563-564; Macit Fahri, *İslâm Felsefesi Tarihi* (trc. Kasım Turhan), İstanbul 1987, s. 201; Adnan el-Cezâirî, "Şeyh el-'Alevî", *Ceridetü Fete'l-'Arab ed-Dimaşkî*, 2 Receb 1353 Dimaşk; A. Berque, "Un Mystique Moderne", *RAfr.* (1936), s. 691-776; Mustafa Kara, "Şazeliyye Tarikati ve Üç Büyük Şeyhi", *Hareket*, sy. 24, İstanbul 1981.

MUSTAFA KARA

AHMED b. ALİ en-NECÂŞİ

(bk. NECÂŞİ, Ahmed b. Ali).

AHMED b. ALİ er-RAMMÂL

(bk. İBN ZÜNBÜL).

AHMED AMİŞ EFENDİ

(1807-1920)

Mutasavvıf, şeyh,
Fâtih türbedarı.

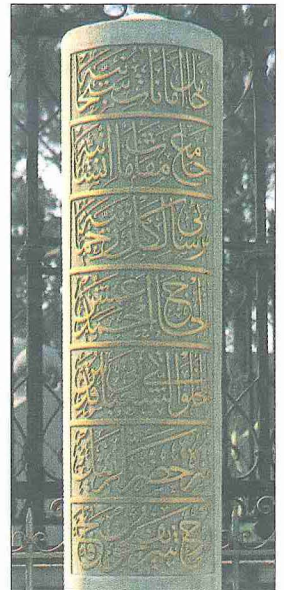
Doğum yeri olan Tuna vilâyetine bağlı Tırnova'da medrese tahsili gördü. Aynı yerde sıbyan mektebi muallimliği yaptı. İsmail Fenni Ertuğrul ile hattat Hasan Rızâ Efendi, "Amiş'in mektebi" adıyla anılan bu mektebin talebelerindendi. Tabur imamı olarak 1853 Kırım Harbi'ne katıldı.

Yirmi yaşında iken, Şa'bâniyye tarikatının Kuşadaviyye (İbrâhimiyye) kolunun

kurucusu Kuşadalı İbrâhim Efendi'nin Tırnova'ya nâib olarak gönderdiği Ömer Halveti'ye intisap eden Amiş Efendi, 1846'da irşada mezun oldu. Gördüğü bir rüya üzerine mürşidi Ömer Halveti'nin de izniyle İstanbul'a gitti ve Kuşadalı İbrâhim Efendi'nin vefatından sonra onun irşad makamına geçen Zeyrek civarındaki Çinili Hamam'ın sahibi Bosnalı Şeyh Mehmed Tevfik Efendi ile görüştü. Tırnova'ya dönünce bir hamam kiralarak onun gibi hamam işletti. Bosnalı Mehmed Tevfik Efendi'nin 1866'da vefatı üzerine ikinci defa İstanbul'a gitti. Şeyhin önde gelen müridlerinden Üsküdarlı Hoca Ali Efendi, Rifat Efendi, Üsküdar'da Nalçacı Dergâhı Şeyhi Mustafa Enver Bey, Kâşgar hükümeti temsilcisi *Fuşuş* şârihi Yâkub Han ve Fâtih türbedarı Niğdeli Bekir Efendi ile tasavvuf sohbetlerinde bulundu. Bir süre sonra tekrar memleketine döndü. 1877'de Tuna vilâyetinin elden çıkması üzerine Tırnova'yı terketti. İstanbul'a gittiği zaman Fâtih türbedarı Bekir Efendi türbedarlık görevini Ahmed Amiş Efendi'ye devretti. Amiş Efendi bundan sonra "Fâtih türbedarı" unvanıyla tanındı.

Tarikat silsilesi, Bosnalı Mehmed Tevfik, Kuşadalı İbrâhim, Beypazarlı Ali, Çerkeşiyye kolunun kurucusu Mustafa Çerkeşi, Nasûhiyye kolunun kurucusu Seyyid Mehmed Nasûhî, Karabaşiyye kolunun kurucusu Ali Karabaş-ı Velî vasıtasıyla tarikat pîri Şeyh Şa'bân-ı Velî'ye ulaşır.

Tırnova'da bulunduğu yıllarda bir istekte bulunmaksızın, Nakşibendiyye-i

Ahmed
Amiş
Efendi'nin
Fatih
Camii
haziresindeki
mezar
taşı
kitâbesi-
İstanbul

Hâlidîyye'den Gümüşhaneli Ahmed Ziyâeddin Efendi, İstanbul'dan kendisine Nakşibendî icâzetnâmesi gönderdi. 1886 yılında Üsküp'te üçüncü devre Melâmîliğinin piri Seyyid Muhammed Nûrû'l-Arabî ile görüştü. Muhammed Nûrû'l-Arabî kendisine "teberrûken" icâzet verdi. Amiş Efendi, Nûrû'l-Arabî'den sonra zamanın en büyük Melâmîsi olarak tanındı.

Amiş Efendi aslen Şa'bâniyye tarikatına mensuptu. Kırk yılı aşan irşad faaliyetleri süresince tâiplere Halvetî, nâdir olarak da Nakşibendî icâzetnâmesi verdi. Tarikatların merasim, âdâb ve erkânından uzak kalarak sâlikleri melâmetle irşad etti. Böyle olmasına rağmen müridlerinin bu adı kullanmalarını şiddetle yasaklardı. Kendisinden ders ve inâbe isteğinde bulunanlara tevbe ve istiğfar etmelerini, Kur'ân-ı Kerim okumalarını söyleyen Amiş Efendi müridlerini halvet, riyâzet gibi bedenî mücadelelerle meşgul etmez, onların mâneviyatını terbiye etmek için kendi tevecçüh*ünü yeterli göürdü. "Mücâhedâtın bir kısmını Kuşadalı kaldırdı, mütebâkisini de ben ref'ettim" dediğini nakleden Sâdık Vîcdânî, ona bir tarikat kurucusu nazarıyla bakılabileceğini söylemektedir. Ahmed Amiş Efendi'nin müridleri ve yakınları arasında Bursalı Mehmed Tâhir, müderris Babanzâde Ahmed Naim, Ahmed Avni Konuk, Hüseyin Avni Konukman, İsmail Fenni Ertuğrul, Abdülaziz Mecdi Efendi [Tolun] gibi önemli şahsiyetler yer almaktadır. Yaklaşık 113 yaşında, damadı Ahmed Naim Bey'in Şehzadebaşı'ndaki evinde 9 Mayıs 1920 tarihinde vefat etti. Vefatına Evrenoszâde Sâmi Bey, "Gitti gülzâr-ı cemâle pîr-i efrâd-ı cihân" (1338) mısraıyla tarih düştürmüştür. Cenaze namazını Abdülaziz Mecdi Efendi kıldırdı ve türbedarı olduğu Fâtih Camii hazîresine defnedildi. Mezar taşındaki yazı, müridlerinden Evrenoszâde Sâmi Bey'in dir. Ahmed Amiş Efendi eser bırakmadı. Abdülbaki Gölpinarlı, Ahmed Avni Konuk'un Amiş Efendi'nin sohbetlerinde tuttuğu notların kendisinde olduğunu kaydetmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, Bâbîâlî Evrak Odası, nr. 347352; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, IV, 110; Sâdık Vîcdânî, *Tomar-Melâmîlik*, s. 101-104; a.mlf., *Tomar-Halvetiyye*, s. 81-82; Osman Nuri Ergin, *Balıkesirli Abdülaziz Mecdi Tolun*, İstanbul 1942; Abdülbaki Gölpinarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Atasözleri ve Deyimler*, İstanbul 1977, s. 380.

NİHAT AZAMAT

AHMED ÂRİF EFENDİ

(bk. ÂRİF EFENDİ, Filibeli).

AHMED ÂRİFİ PAŞA

(bk. ÂRİFİ AHMED PAŞA).

AHMED ÂSİM, Mütercim

(bk. ÂSİM EFENDİ, Mütercim).

AHMED b. ÂSİM el-ANTÂKÎ

(احمد بن عاصم الانطاكي)

(ö. 239/853)

İlk devir sûfilerinden.

Tebeü't-tâbiine yetişti. Fudayl b. İyâz ve Hâris el-Muhâsibî başta olmak üzere ilk sûfilerin çoğu ile görüştü. Bişr el-Hâfî ve Serî es-Sakatî ile çağdaş olup Ahmed b. Ebû'l-Havârî ve Ebû Süleyman ed-Dârânî'nin mürididir. Kaynaklarda adı hadis râvileri arasında da yer alır. Hamdûn el-Kassâr'dan önce nefsi kınama (melâmet*) konusunda söz söyleyen ilk sûfilerden sayılan Antâkî'nin L. Massignon'a göre tasavvuf tarihindeki asıl değeri, nefis muhasebesi usulü ile ilgili görüşleridir. Şeyhi Hâris el-Muhâsibî'nin ortaya koyduğu, iç tecrübe yoluyla nefis muhasebesi usulünü geliştiren Antâkî'nin *Kitâbü's-Şübühât* ve *Kitâbü Devâ'i dâ'i'l-kulûb* ve *ma'rifeti himemi'n-nefs* ve *âdâbihâ* adlı iki risâlesi olduğu rivayet edilmekte ise de bunların ona ait olması şüphelidir. Bazı kaynaklarda Ebû Nuaym'ın Antâkî'nin bu ikinci risâlesinden iktibaslar yaptığı, Gazzâlî'nin de ondan sık sık bahsettiği belirtilmektedir. Risâleleri keşfeden Sprenger bunların ona ait olmayıp şeyhi Muhâsibî'den naklen yazıldığını söylüyorsa da Massignon bu eserlerin nakilden ibaret olmadığını ve Antâkî'ye ait bulunduğunu savunmaktadır. *Hilyetü'l-evliya* ve *Tezkiretü'l-evliya*'daki hal tercümesinde nakledilen sözleri, Muhâsibî'nin *Kitabü'l-Halve*'sinden parçalar ihtiva etmektedir.

Antâkî'nin ilgi çekici bir yanı, mârifet ve hayâ kavramları için yeni bir anlam arayışı içinde olmasıdır. O, mârifeti imana benzeterek tasdik, ikrar ve hayâ olmak üzere üç kısımda mütalaa eder. Allah'ı tasdik mârifetiyle değil, hayâ mârifetiyle tanımak lâzımdır. Allah'ı ik-

rar mârifet değildir, gerçek mârifet onu tanıdığın zaman hayâ etmektir. Bu duruma göre hayâyı ortaya koyan mârifet, Allah'ın dil veya kalp ile tasdikine dayanan mârifetten üstündür. Tasdik ve ikrar mârifetleri muteber olmakla birlikte isyan ve günah ihtimali taşır; hayâ mârifetinde ise isyan ihtimali ortadan kalkmıştır. Antâkî, ameli Allah'a yakınlık kavramı ile birlikte ele alır ve amelsizlik için isyan tabirini kullanır. İnsanın maddî yapısıyla ilgili olanlara zâhirî isyan, ruhî ve mânevî yapısındaki itaatsizliklere de bâtinî isyan adını verir ve Allah'a yakınlığın ilk şartının bâtinî isyanı terketmek olduğunu söyler. O, insanî iradeyi hareket noktası olarak ele alıp kul-Allah doğrultusunda sistemli bir fikrî faaliyeti savunan kelâmî tavra karşılık, ilâhî iradeyi esas alan Allah-kul istikametinde gerçekleşen ruhî ve mânevî başarı üzerinde durmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

el-Cerh ve't-ta'dil, II, 66; Sülemî, *Tabakât*, s. 137-140; Ebû Nuaym, *Hilye*, IX, 280-297; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 125, 485; Hucvîrî, *Keşfu'l-mahcûb: Hakikat Bilgisi* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1982, s. 228; Attâr, *Tezkiretü'l-evliya* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1985, s. 444-445; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-şâfiye*, IV, 277-278; Zehebî, *A'âmü'n-nûbelâ*, X, 409-410; XI, 487-488; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, X, 318; Lâmiî, *Nefehât Tercümesi*, s. 115, 143-144; Şârânî, *et-Tabakât*, I, 83; Münâvî, *el-Kevâkib*, I, 197-198; L. Massignon, *Essai sur les origines du lexique technique de la mystique musulmane*, Paris 1922, s. 204; Sezgin, *GAS*, I, 538; Sprenger, "Notice on the Davâ' dâ' al-kulûb of Muhâsibî", *JRAS* (1856), s. 133-150; J. Van Ess, "Muhâsibî", *IA*, VIII, 507-510.

MUSTAFA BİLGİN

AHMED ÂSİM EFENDİ,

Gümölcinelî

(ö. 1911)

Son devir Osmanlı âlimi, kazasker, huzur dersi mukarriri.

1252'de (1836-37), Gümölcine sancağına bağlı Sultanyeri kazasının Terziviran köyünde doğdu. İlmiye sınıfına mensup bir aileden gelmektedir. Babası Terziviran köyündeki Medrese-i Kebîr müderrislerinden Müderriszâde Mehmed Efendi'dir. Ahmed Âsım, hepsi de dersiâm olan dört erkek kardeşin ikincisidir.

Küçük yaşta yetim kalan Ahmed Âsım, köyündeki sıbyan mektebinde başladığı öğrenimine yine buradaki medresede